

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

י"ב שבט תשע"ה
01/02/2015
05204383

**מאגר שאלות ותשובות בנושא התכנית
"התפתחות אישית ומעורבות חברתית"**

1. **מה על בית הספר לעשות בהתארגנות להפעלת התכנית**
- א. מינוי רכז מעורבות בית ספרי – בהלימה לפרופיל התפקיד, שפורסם בחוזר מנכ"ל "אבני דרך ללמידה משמעותית": בעל תפיסת עולם חברתית-קהילתית, בעל תואר ראשון ותעודת הוראה, מורה בצוות בית הספר, בעל שלוש שנות ניסיון לפחות בחינוך ובהוראה, בוגר קורס רכזי מעורבות חברתית בהיקף של 60 שעות (הערה: בבתי ספר שבהם אין איש צוות בוגר הקורס, יוזמן הרכז להצטרף לקורס במהלך שנה"ל).
- ב. הכשרת הלבבות בחדר המורים – השתלמות מוסדית בהיקף של 8 שעות לפחות.
- ג. גיבוש תכנית בית ספרית – הכוללת:
- קביעת מתווה לקיום 21 שעות של למידה עיונית לליווי התכנית: לפני ההתנסות, במהלכה ועם סיומה.
 - קביעת מתווה לשיח רפלקטיבי (בהלימה לצורכי בית הספר, לאפשרויותיו ולמוכנות המורים לפעול בנושא).
 - גיוס מורים לתחומי הדעת המעוניינים להשתלב בתכנית באחת משלוש הדרכים:
- א. העשרה לימודית – שילוב תכנים מתחומי הדעת בנלמד בכיתה.
 - ב. הערכה חלופית – שילוב הפרויקט במעורבות בתחומי הדעת בהלימה לתכנית הלימודים.
 - ג. חניכה של קבוצת תלמידים (עד שבעה) – בשעה פרטנית או בכל דרך אחרת שבית הספר יאתר.
- קביעת לוח זמנים ומסגרת לליווי של הרכז ושל היועץ את המחנכים של שכבת י'.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

- גיבוש מדיניות לעידוד תלמידים ומורים לפיתוח יוזמות (פרוייקט).
ד. היערכות לגיוס חונכים בקהילה (הורים, כוח אדם סמי-מקצועי, מורות חילות, ש"ש, גרעיני נח"ל וגרעיני בוגרים של תנועות הנוער, מבוגרים הקולטים את התלמידים במקומות ההתנסות) ובניית מתווה להדרכתם (על-ידי רכז המעורבות והיועצת).
ה. הערכת התלמיד.

2. מהם המודלים האפשריים לבניית מתווה לקיום 21 שעות של למידה עיונית

א. שעות הלמידה העיונית נבנות בצורה זו: 6 שעות משעות החינוך בכיתה (התכנים משולבים בתכנים של תכנית הליבה וכישורי חיים),
15 שעות, המוגדרות כשעות מוקד, על חשבון שעות הוראה.
להלן דוגמות למודלים:

- 1) קיום שלושה ימי מוקד, בני חמש שעות כל אחד, בפריסה לאורך השנה: בספטמבר-אוקטובר, בדצמבר-ינואר, במאי-יוני.
- 2) קיום שלוש שעות למידה אחת לחודשיים: ספטמבר-אוקטובר, נובמבר-דצמבר, ינואר-פברואר, מרץ-אפריל, מאי-יוני.
- 3) קיום שעתיים של למידה בכל חודש, במשך שבעה חודשים.

אפשר ליצור מודלים אחרים, בהלימה לצורכי בית הספר ולאפשרויותיו, באחריות מנהל בית הספר וצוותו.

3. האם אפשר לצמצם את השעות העיוניות ולהסתפק רק בהתנסות התלמידים

התכנית משלבת בין התנסות מעשית, למידה עיונית ושיח רפלקטיבי. המטרה היא שחוויותיו של התלמיד בהתנסות המעשית יהיו עבורו קרקע ללמידה משמעותית – על עצמו ועל החברה. היכולת להפיק למידה מההתנסות (ולא רק מילוי התחייבות טכנית-פורמלית) תלויה בליווי של מבוגר משמעותי – המקיים שיח עם התלמיד, לפני ההתנסות, במהלכה ובעקבותיה, על מנת לסייע לו להפיק לקחים שילוו אותו בהמשך חייו כבוגר. לכן המרכיב העיוני בתכנית הוא חלק מהותי מהתכנית.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

4. מדוע יש צורך הן בהתנסות אישית הן בהתנסות קבוצתית

מטרת ההתנסות האישית היא לאפשר לתלמיד לזהות את צרכיו ואת צרכי הקהילה ולבחור כיצד לתרום לקהילה לפי חוזקותיו ומתוך מאגר נתון של אפשרויות לתרומה בקהילה שמוגשים לבחירתו. מטרת ההתנסות הקבוצתית (פרויקט) היא לאפשר לקבוצת תלמידים (שלושה ומעלה) ליזום מענה לצרכים שזיהו בקהילה או בחברה, הדורש מעורבות של יותר מאדם אחד. ההתנסות הקבוצתית נעשית לאחר תהליך שבו התלמידים מאתרים את צרכי הקהילה, יוזמים מעשה לשינוי קהילתי-חברתי, מגייסים תמיכה של שותפים נוספים ובונים יחד את המענה לצורך שזיהו. בתהליך זה, התלמידים שותפים לעבודת צוות מעצימה, התורמת לשיפור מיומנויות שונות: יכולת עבודה בצוות, יכולת ניהול משא ומתן, יכולת גיוס והשפעה, התמודדות עם קשיים ועוד.

5. מה תפקידם של המחנכים ביישום התכנית

תפקיד המחנך תואם את תפקידיו הרשומים בחוזר מנכ"ל חינוך חברתי תשע"ב(3), י"ד במרחשוון התש"ע, 1 בנובמבר 2009. התכנית מבוססת על שתי תכניות שהופעלו במערכת החינוך: תכנית מחויבות אישית (לכיתות י'), והתכנית לתעודת בגרות חברתית (לכיתות י"א-י"ב). בנוסף התכנית שזורה בתכניות קיימות כמו תכנית הליבה לחינוך חברתי וכישורי חיים. תפקידו של המחנך, לקיים שיח ליווי ההתנסות של התלמידים. לשם כך, עליו לעודד את תלמידיו להתנסות, לתמוך בתלמידים בהתמודדותם עם חוויות ההתנסות, לקיים שיח אישי עם כל תלמיד בנושא תחושותיו ומסקנותיו מההתנסות ולהשתתף בתהליך הערכת התלמידים, כפי שהיה נהוג עד היום בתכניות שהוזכרו מעלה. לתכנית נבנה סילבוס, כולל מערכי שיעור, במטרה להקל על המחנך את עבודתו.

6. מה תפקידם של המורים בתחומי הדעת

השתלבות המורים לתחומי הדעת בתכנית היא ראויה, אך ניתנת לבחירת המורה ואינה מחובתו.

שילוב של תכני הלימוד בתחומי הדעת ביישום ההתנסות במעורבות חברתית יכול לקדם למידה משמעותית בתחומי הדעת ולהעצים את הרלוונטיות של

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

ההתנסות (לדוגמה: קיום שיח ערכי על תכנים בתחומי הדעת בהקשר למעורבות החברתית, יישום של מיומנויות, כגון ניתוח סטטיסטי או כתיבה רפלקטיבית, במעורבות החברתית). מורים לתחומי הדעת מוזמנים לקיים הערכה חלופית לפי ההתנסות במעורבות, לדוגמה: הפעלת תלמידים להעברת תכנים בתחומי הדעת לתלמידים אחרים, בבית הספר או מחוצה לו; יצירת פרויקטים משותפים עם קבוצות בקהילה (קשישים או אוכלוסייה שלה צרכים מיוחדים) בתחומי הדעת; יישום מעשי-חברתי של מטלות ביצוע וכדומה. בנוסף, המורה יכול להמיר שעה פרטנית בשעת שיח פרטני ויעוץ לקבוצת תלמידים (עד שבעה), שמטרתה ללוות את התלמידים לאורך שנת הלימודים.

באתר המזכירות הפדגוגית, מובאים רעיונות שונים לחיבורים אפשריים בין ההתנסות לתחומי הדעת:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Mazkirut_Pedagogit/AgafPituachPedagogi/lemida_mashmautit/HoraaLemidaHAaracha/shiluv_meuravut.htm

7. האם אפשר להכיר בהתנדבות של תלמידים לפני כיתה י' כחלק משעות החובה

להתנסות (60 שעות)

התכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית" משלבת בין למידה עיונית לבין התנסות מעשית. מהותה: למידה אגב התנסות. ניתוק שני מאפיינים אלו לא יאפשר השגת המטרות של התכנית.

בנוסף, כל התנסות המתקיימת לפני כיתה י' היא מבורכת ויש לעודדה, אך היא אינה מנוטרת ואינה חובה. כאשר חלק מהתלמידים צוברים ניסיון מעשי מוקדם וחלק לא, נוצר חוסר שוויון.

בנוסף, אנו מאמינים שהתמדה לאורך שנה היא עוד מרכיב בהתפתחותו של בוגר אחראי. על כן, רצוי שהתלמיד יפעל בהתנסות המעשית לפחות שעתיים בשבוע לאורך השנה.

8. מה מוטל על התלמיד בתכנית

התלמיד אמור להשתתף בכל השיעורים העיוניים.

התלמיד אמור להתנסות התנסות אישית בקהילה לאחר שעות הלימודים – 60 שעות התנסות במהלך כיתה י' ו-30 שעות במהלך כיתה י"א.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

התלמיד אמור להשתתף בתהליך לתכנון פרויקט קבוצתי לטובת הקהילה וביישומו: בכיתה י' – 9 ש' יישומיות, בכיתה י"א – 21 ש' יישומיות, בכיתה י"ב – 26 ש' יישומיות.

בכל שנה, עליו לסכם את ההתנסות בכל דרך שיבחר (כתיבה, מצגת, הצגה, ציור, צילום ועוד).

הסיכום יכול תיאור החוויה שחוה והלקחים שהפיק מכך על עצמו ועל החברה. תלמיד שבחר להציג סיכום כתוב יגיש סיכום בן שני עמודים.

9. כיצד אפשר לדעת מה חווה התלמיד ולמד במהלך השנה

התכנית ממליצה לקיים שיח רפלקטיבי עם התלמיד במהלך השנה. מטרת השיח הרפלקטיבי היא לאפשר לתלמיד לעבד את חוויית ההתנסות, להעלותה למודעות ולהפיק לקחים מהתהליכים האישיים, הרגשיים והחברתיים שחוה בהתנסות המעשית, האישית והקבוצתית, במעורבות חברתית.

בנוסף, כל תלמיד נדרש להגיש תוצר למידה בסיום כל שנה, סיכום של ההתנסות ושל הלקחים שהפיק ביחס עצמו וביחס לחברה בכל דרך שיבחר. המחנך יקיים ריאיון אישי עם התלמיד פעם אחת בשנה לפחות. בתי ספר שהפעילו את התכנית לתעודת בגרות חברתית יקיימו תערוכת תוצרים, שאליה יוזמנו הורי התלמידים ותלמידי כיתה ט', כחלק מהכנתם להתנסות בכיתה י'.

10. כיצד אפשר לספק מקומות התנסות לכל התלמידים

להבדיל מהתכניות למחויבות אישית ולתעודת בגרות חברתית, שבהן התרומה לקהילה והפעילות בקהילה נעשו ממאגר אפשרויות נתון, התכנית הזו מאפשרת לתלמידים ליזום בעצמם אפשרויות להתנסות לפי החוזקות שלהם ולפי הצרכים של הסביבה, בית הספר, הקהילה והחברה בכלל.

ההתנסות המעשית, בבית הספר ובקהילה, אינה על חשבון זמן למידה בבית הספר, אלא על חשבון זמנו של התלמיד לאחר יום הלימודים, ועוצמתה של התכנית היא בהעברת האחריות לאיתור אפשרויות להתנסות לתלמידים עצמם. בנוסף, מינהל חברה ונוער במשרד החינוך אישר עשרות גופים ארציים שעמדו בנוהל ההסדרה, וכן פרסם עשרות רעיונות להתנסות ברשות המקומית. כל הפרטים מופיעים באתר מינהל חברה ונוער.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

כמו כן, הרשויות המקומיות פועלות לגיבוש מאגר אפשרויות להתנסות רחב ביותר, המתבסס על יוזמות של בתי ספר, של הרשות המקומית, של עמותות ושל גורמים בקהילה.

המאגר מתעדכן בכל יום, נכון להיום יש בו יותר מ-5000 אפשרויות להתנסות:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Noar/Miscell/nohalhasdara.htm>

11. האם בית הספר יכול לבנות פרויקט (מיזם) שבו ישתתפו התלמידים, לדוגמה

קטף

מטרת הפרויקט היא לאפשר לתלמידים ליזום בעצמם מענה לצורך שזיהו בבית הספר או בקהילה. על כן חשוב שהיוזמה של בית הספר תיבנה בשיתוף התלמידים ובבחירה שלהם, ולא בכפייה. בתדריך למורים לתחומי הדעת לבניית פרויקט, מוצג מהלך שבו המורה מציף בעיה, והתלמידים אמורים לחשוב איך להתמודד אתה. התמודדות עם בעיות היא אחת הדרכים לחיזוק תפקודי לומד. לכן חשוב שהצוות החינוכי יכיר את המודל ויתרגל אותו בהתארגנות לפרויקט. בית ספר שהחליט ליצור פרויקט כיתתי יכוון את המורים כיצד לעשות זאת.

12. האם שעות יישום הפרויקט יכולות להיות על חשבון שעות ההוראה

בסמכותה של הנהלת בית הספר לקבוע כיצד ומתי יעשה תכנון הפרויקט ויישומו, בתיאום עם הועדה המלווה.

13. מה אפשר לעשות במקרה שתלמיד אינו מעוניין להשתתף בפרויקט שחבריו

יזמו

בדיאלוג שאמור להתקיים בין מורה לתלמיד, רצוי לעודד תלמיד זה ליזום בעצמו פרויקט ולתמוך בו בגיוס שותפים לתכנון הפרויקט. אם התלמיד עדיין מסרב להשתתף בפעילות מעין זו, רצוי לאפשר לו ליזום פעילות להתנסות אישית.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

14. מה עושים במקרה שקבוצת תלמידים יזמה פרויקט, אך היא אינה מצליחה

להוציאו לפועל

מטרת ההתנסות בתהליך היזמי היא לאפשר לתלמידים לחוות את חווית ההתמודדות עם סוגיות חברתיות. קשיים ביישום עלולים לקרות, והם מאפשרים לעזור לתלמידים, בדיאלוג בין המורה לתלמיד, לראות בקשיים הזדמנות לשיפור, לעבוד על ויסות רגשי לאחר אכזבות ועוד, גם במחיר שהיישום לא יתקיים בצורה מיטבית. **הלמידה המשמעותית היא התהליך**, ולא בהכרח התוצאות. התלמידים נמדדים לפי המוטיבציה להתמודדות ולפי ההשקעה בתהליך, ולא לפי התוצרים.

15. מה דינו של תלמיד שלא השלים חובותיו בתכנית

דין השלמת חובות בתכנית זו הוא כדין השלמת חובות בכל מקצוע אחר. תלמיד יוכל להשלים חובותיו עד לסיום כיתה י"ב. בית הספר אמור לעקוב אחר תלמידים המתקשים בהשלמת חובותיהם ולעודד אותם להשלמת החובה בקיץ, במעבר מכיתה לכיתה. תלמיד אמור להשלים חובותיו במהלך שלוש השנים. עם זאת, תלמיד שלא יעמוד בדרישות יוכל להשלים חובותיו כמו כל בחינת בגרות.

16. האם תלמיד שלא עמד בקריטריונים יקבל תעודה של שתיים-עשרה שנות לימוד

לימוד

עמידה בחובות התכנית היא תנאי לקבלת תעודת בגרות, ולא לקבלת תעודה על סיום שתיים-עשרה שנות לימוד.

17. ביישוב שאין בו רכז רשותי, האם הרכז הבית ספרי אמור לבצע את כל

התפקידים של הרכז הרשותי

רכז רשותי יש רק ביישוב שיש בו מעל ל- 16 כיתות. ביישוב שיש בו פחות מ-16 כיתות, הרכז הבית ספרי אמור לדאוג לאיתור מקומות להתנסות. במצב זה, רצוי שהרכז יפעיל את מנהיגות הממ"צים (מנהיגות מעורבות צעירה) – קבוצת הנהגה שמטרתה לעזור לרכז את נושא ההתנסות המעשית, לפעול לאיתור מקומות להתנסות ולתמוך בכל הנדרש לקידום המסר בחברת התלמידים.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

18. האם רכז בית ספרי יאושר ללא הכשרה

מאחר שבשנת הלימודים תשע"ה החלה התכנית לפעול באיחור, אושרו השנה, בצורה חריגה, רכזים שלא עברו הכשרה, בתנאי שהם השתלמו בסדירות במהלך השנה. רכז שלא נירשם להשתלמות מחוזית עד לחודש פברואר 2015 או שאינו נוכח בהשתלמות, לא יאושר, ושכרו ייגרע עד לכניסתו להכשרה מסודרת. באחריות מפקח מינהל חברה ונוער להבטיח שהרכז מוכשר לתפקידו. עם זאת, בית הספר מחויב לעמוד בדרישות התכנית ביחס לתלמידים.

19. האם ניתן גמול למחנכים על פעילותם בתכנית

התכנית משולבת בתכנית הליבה לחינוך חברתי, בתכנית לכישורי חיים ובתחומי הדעת. כמו כן, צומצמו הדרישות מהמחנכים שהשתתפו בתכניות למחויבות אישית ולתעודת בגרות חברתית, ולכן תכנית זו אינה דורשת תוספת עבודה מהמחנך. אי לכך, אין צורך בגמול למחנכים, מעבר ל 10% (אחוז) גמול חינוך שהם מקבלים עבור עבודתם כמחנכים.

20. כיצד אפשר לקיים שיח רפלקטיבי בבית ספר שאין בו עוז לתמורה (שעה

פרטנית)

השיח הרפלקטיבי חיוני להעצמת התלמיד ולחיזוקו במהלך ההתנסות ותורם להתפתחותו האישית. בתי ספר שאין בהם מסגרת זמן של שעה פרטנית יפעלו למציאת דרכים אלטרנטיבות במידת האפשר.

להלן דוגמאות לפתרונות שעלו בבתי ספר:

- הקצאת שעה נוספת למערכת שעות הכיתה של כיתה י', מתוך מאגר סל מנהל או סל רשות, וחלוקת הכיתה לקבוצות בנות עשרה תלמידים. כל קבוצה תקבל שעה של שיח רפלקטיבי אחת לחודש.
 - גיוס כוח אדם סמי-מקצועי והורים לטובת הנושא, קיום הדרכה וליווי של היועצת את הקבוצה שגויסה.
 - בקבוצות כמו כיתות שח"ר, המרה של שעה אחת משעות החינוך לטובת הנושא.
- השיח הוא צורך חשוב, ועליו להתקיים בהלימה ליכולת של בית הספר.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

21. מי אמור לממן את יישום הפרויקטים למעורבות

כחלק מתהליך הלמידה של התלמיד בנושא בניית פרויקט חברתי, הוא אמור ללמוד כיצד מגייסים משאבים ליישום הפרויקט. גיוס משאבים הוא כלי שהתלמיד אמור להתנסות בו לשם יישום הפרויקט שגיבש. ההתמודדות עם סוגיה זו היא עוד נדבך בהעצמת תפקודי הלומד (משא ומתן, גיוס והשפעה, עבודת צוות ועוד). פרויקט שבית הספר יזם, ולא התלמידים, אמור להיות מתוקצב על-ידי בית הספר מתוך תקציב בית הספר.

22. האם תלמיד יכול לסיים את כל חובותיו בתכנית בשנה אחת

מאחר שמדובר בתכנית מתפתחת, תהליכית וספירלית, אי-אפשר לסיים את התכנית בשנה אחת. לכל שנת גיל מטרות ודרכי פעולה שונות. עדיף לפרוס את ההתנסות לאורך השנה, אבל כל תלמיד יממש את מכסת השעות בדרך ההולמת את התפקיד שקיבל על עצמו.

23. האם הפרויקט הקבוצתי יכול להיות קשור לתחומי הדעת

הפרויקט הקבוצתי חייב להתקיים לפי מסגרת השעות ולפי הקריטריונים שנקבעו בתכנית: פעילות משותפת של שלושה תלמידים לפחות, שיש בה תרומה חברתית, המתקיימת בבית הספר, בקהילה, ברחבי המדינה או ברשת. שילוב הפרויקט בתחומי הדעת מעניק לו ערך מוסף, הן מבחינת קידום הלמידה המשמעותית בתחום הדעת, הן מבחינת העשרת הידע של התלמיד בנושאי הפרויקט והן מבחינת חלוקת נטל הליווי בין המורים המקצועיים.

24. מהו זמן תלמיד ומהו זמן מורה-תלמיד

זמן תלמיד הוא הזמן שהתלמיד פועל במקום ההתנסות מעבר לשעות הלימודים. בזמן הזה התלמיד נמצא עם מקבל השירות, והאחראי בקהילה במקום ההתנסות. **זמן מורה-תלמיד** הוא הזמן בבית הספר במהלך שעות הלימודים.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף חברתי קהילתי – תלמידים ונוער

25. האם ניתן למנות לתפקיד מורה שלא עומד בקריטריונים שפורסמו בחוזר

מנכ"ל אין אפשרות למנות רכז שאינו עומד בקריטריונים.

בברכה,

חנה ארז
מפקחת ארצית
ממונה חינוך חברתי קהילתי
בבתי הספר

